

**ЭРҮҮГИЙН БАЙЦААН ШИЙТГЭХ ЭРХ ЗҮЙН ОНОЛ,
ПРАКТИКИЙН АСУУДАЛ****НОТЛОХ БАРИМТЫН ШИНЖ ЧАНАР: ХАМААРАЛТАЙ
БАЙДАЛ, БОЛОХУЙЦ БАЙДАЛ, БАТТАЙ БАЙДАЛ***Докторант Д.Мөрөн*

байдлын талаарх мэдээллийн агуулгыг тэмдэглэдэг.

Нотлох баримтын хамааралтай байдал гэдэг бол нотолгооны агуулга болон нотолбол зохих нөхцөл байдлын хоорондын холбоо юм. Дараах тохиолдолд нотлох баримтыг хамааралтай гэж үзнэ:

Нэгдүгээрт, түүний тусламжтайгаар нотолгооны зүйлд хамаарах аль нэг нөхцөл байдлыг тогтоож байгаа бол. Эрүүгийн хэрэгт гэмт хэрэг гарсан байдал, гэмт хэргийг хэн үйлдсэн, гэмт хэргийн сэдэлт, гэм буруугийн хэлбэр, яллагдагч, шүүгдэгчийн хувийн байдал, гэмт хэргийн улмаас учирсан хохирлын шинж чанар, хэр хэмжээ, гэмт хэрэг үйлдэхэд нөлөөлсөн шалтгаан, нөхцөл зэргийг нотолбол зохино/ЭБШХ-ийн 80 дугаар зүйл/. Тэгэхээр дурдсан нөхцөл байдлыг тогтооход шаарлагатай мэдээлэл тодорхой эрүүгийн хэрэгт хамааралтай байх нь ойлгомжтой. Жишээлбэл, хохирогч мэдүүлэгтээ 2 цагийн дараа гэртээ иргэж ирэхэд хаалгыг нь эвдэж, нийт 10 сая төгрөгийн үнэ бүхий алтан эдлэл, бэлэн мөнгө хулгайлсан тухай дурджээ. Уг мэдээллээр гэмт хэрэг үйлдсэн газар, цаг хугацаа, үйлдлийн арга, учирсан хохирлын төрөл, хэмжээг мөрдөн байцаагч тогтоосон байна /ЭБШХ-ийн 80.1.1, 80.1.5/.

Хоёрдугаарт, туслах чанарын /завсрын/ баримтыг тогтоож буй нотлох баримтыг хамааралтай гэж үзнэ.

Эдгээр нь нотолгооны зүйлд шууд хамаарахгүй боловч зарим төрлийн хэрэгт хууль зүйн учир холбогдолтой учраас судалж буй үйл явдалтай дам холбоотой байж болно. Тиймээс ийм баримтыг нотолбол зохих нөхцөл байдалтай уяж чадаж гэмээн болж өнгөрсөн үйл явлын зураглалыг сэргээн, яллагдагчийн гэм буруу болон бусад нөхцөл байдлыг тогтоох боломжтой болно. Жишээлбэл, хэргийн газрын үзлэгээр малгай олдсон бөгөөд түүнийг гэмт хэрэгтэн улайран тэмцэлдэх үедээ унагасан гэсэн таамаглал дэвшүүлжээ. Малгайн эзнийг тогтоох нь мэдээж хэрэг бусад хэрэгт нотлох шаардлагагүй баримт боловч тухайн тохиолдолд хэн нэгэн тодорхой хүн уг хэрэгт холбогдолтой эсэхийг тогтооход ач холбогдолтой.

Гуравдугаарт, эрүүгийн хэрэгт нэгэнт цугларсан мэдээллийг шалгахад хэрэгтэй нотлох баримтыг хамааралтай гэж үзнэ. Тухайлбал, 8 давхарын тагтан дээрээс 80-100 метрийн зайнаас 3 хүүхэд автомашинаас цүнхтэй зүйл хэрхэн хулгайлахыг харсан, нэгийн нь харвал таньж чадна хэмээн нэгэн гэрч мэдүүлжээ.

Мэдээллийг эрүүгийн хэргийн нотлох баримт болгон ашиглахад тэр нь эрх зүйн тодорхой шинж чанартай, өөрөөр хэлбэл, хамааралтай, болохуйц, баталгаатай байх шалгуурыг хангасан байвал зохино.

Эрүүгийн хэргийн аливаа нотлох баримт хамааралтай байдал, болохуйц байдал, баттай байдал гэсэн хууль зүйн цогц шинж чанартай байх шаардлагатай. Эдгээр нөхцлийн аль нэг хангагдаагүй бол нотлох баримт нотолгооны хэрэгсэл болж чадахгүй.

Эрүүгийн процессын онолд хамааралтай байдал, болохуйц байдлыг нэг бол нотлох баримтын шинж чанар, эс бөгөөс нотлох баримтын шинж тэмдэг хэмээн авч үздэг. Бидний ойлголтоор, “нотлох баримтын шинж чанар” нь түүний эрх зүйн гадаад учир холбогдлыг илүүтэй илэрхийлдэг бол “нотлох баримтын шинж тэмдэг” нотлох баримтын дотоод байдал, өөрөөр хэлбэл хуульд заасан эх сурвалжаас олж авсан, эрүүгийн хэрэгт нотолбол зохих нөхцөл

Ийм зайнаас тодорхой хүнийг гэрч таньж чадах эсэхэд мөрдөн байцаагч эргэлсэн бол тэрээр мөрдөн байцаалтын туршилт явуулах эрхтэй. Эрүүгийн хэргийн материалыг шалгахад чиглэсэн мөрдөн байцаах бусад ажиллагаанд нүүрэлдүүлэн байцаах, мэдүүлгийг газар дээр нь шалгах, шинжилгээ томилож, хийлгэх зэрэг хамаарна.

Дөрөвдүгээрт, өөр бусад нотлох баримт болон процессын эх сурвалжийг тогтооход хэрэгтэй нотлох баримтыг мөн хамааралтай гэж үзнэ. Жишээлбэл, зам тээврийн осол хэрхэн гарсаныг найзтайгаа хамт харсан хэмээн гэрч мэдүүлсэн гэж бодъё. Уг тохиолдолд хэрэгт шинэ эх сурвалж тогтоогдон, найзыг нь байцаах үед олж авсан мэдээлэл бие даасан нотлох баримт болно.

Тавдугаарт, аль нэг нөхцөл байдлыг тогтоож буй мэдээлэл буюу эерэг нотлох баримт хамааралтай байхаас гадна ийм нөхцөл байдлыг үгүйсгэсэн мэдээлэл буюу сөрөг нотлох баримтыг хамаарал бүхий хэмээн үзнэ.

Нотлох баримтын хамаарлыг тодорхойлоход энэхүү журмыг баримтална. Хэрэгт хамааралгүй мэдээллийг хэрхэх вэ? –гэсэн асуулт гарч ирэх нь дамжиггүй. Ерөнхий дүрмийн дагуу тэдгээрийг эрүүгийн хэрэгт үлдээнэ. Ингэснээр гэмт хэрэг гарсан нөхцөл байдлыг тал бүрээс нь, бүрэн дүүрэн, бодитой шалгасан, олон таамаглал дэвшүүлэн шалгасан боловч гагцхүү нэг нь л батлагдсан болохыг харагдуулна. Харин тухайн хэрэгт хамааралгүй нотлох баримт нь өөр бусад хүмүүсийн үйлдсэн гэмт хэргийг нотолж байгаа бол материалыг

тусгаарлан, эрүүгийн хэрэг үүсгэх эсэхийг ердийн журмаар шийдвэрлэх бөгөөд тусгаарласан материалын хуулбарыг эрүүгийн хэрэгт үлдээвэл зохино.

Болохуйц байдал гэж нотлох баримтыг эх сурвалж болон олж авч, бэхжүүлэх процессын журмын хувьд ашиглаж болох шинж чанарыг хэлнэ.

Нотлох баримтын хамааралтай байдал нь түүний нотолгооны зүйлийг бүрдүүлж буй баримттай холбогдох байдлыг харуулдаг бол нотлох баримтын болохуйц байдал нь түүний хууль ёсны эх сурвалж, мэдээллийг олж авч, бэхжүүлэх аргатай холбоотой. Хэд хэдэн шаардлага хангасан нөхцөлд нотлох баримтын болохуйц байдлыг хүлээн зөвшөөрдөг.

Нэгдүгээрт, ЭБШХ-ийн 79.2-т заасан эх сурвалжаас олж авсан бол нотлох баримтыг ашиглаж болно. Эдгээрт гэрч, хохирогч, сэжигтэн, яллагдагч, шүүгдэгчийн мэдүүлэг, шинжээчийн дүгнэлт, мэдүүлэг, эд мөрийн баримт, хэрэг бүртгэлт, мөрдөн байцаалт, шүүх хуралдааны тэмдэглэл болон бусад баримт хамаарна. Уг жагсаалтыг бүрэн гүйцэд гэж үзэх боловч ЭБШХ-ийн 79.3-т гүйцэтгэх ажлын үр дүнг нотлох баримтын эх сурвалж байж болохоор хуульчилжээ.

Хууль тогтоогч аль нэгэн эх сурвалжид чухам ямар нотлох баримт байж болох тухай асуудлыг зохицуулаагүй. Зарчмын хувьд процессын эх сурвалжийн алинд ч янз бүрийн нотлох баримт агуулагдаж байж болно. Гэхдээ зарим нөхцөл байдлыг тодорхой эх сурвалжаар тогтоохыг хуулиар үүрэг болгосон байдаг. Тухайлбал, ЭБШХ-ийн 156 дугаар зүйлд хүн

нас барсан шалтгаан, гэмтлийн зэргийг тогтоох, сэтгэцийн байдлыг тодорхойлох зэрэгт шинжилгээ заавал хийлгэхээр хуульчилсан. Тэгэхээр дурдсан нөхцөл байдлын тухай мэдээллийг олж авах эх сурвалж нь зөвхөн шинжээчийн дүгнэлт байна.

Хоёрдугаарт, эрүүгийн хэргийн талаар мөрдөн байцаалт, шүүх ажиллагаа явуулах эрх бүхий албан тушаалтан нотлох баримт цуглуулах, шинжлэн судлах, үнэлэх, ашиглах ажиллагааг хэрэгжүүлнэ.

Тодорхой хэргийн нотлох баримтыг тухайн хэргийг хариуцаж буй албан тушаалтан /мөрдөн байцаагч, прокурор, шүүгч/ цуглуулдаг. Хэрэв мөрдөн байцаах ажиллагааг өөр газарт явуулах бол мөрдөн байцаагч ЭБШХ-ийн 398, 399 дүгээр зүйлд заасны дагуу байцаан шийтгэх ажиллагаа явуулах тухай даалгавар өгнө. Ийм замаар цуглуулсан нотлох баримтыг болохуйц гэж тооцно.

Өмгөөлөгч бие даан нотлох баримт цуглуулах эрхтэй бөгөөд тухайн хэрэгт сонирхол бүхий бусад этгээд эрүүгийн хавтаст хэрэгт авахуулахаар баримт бичиг, эд зүйл цуглуулан, хүлээлгэн өгч болно.

Гуравдугаарт, процессын аргаар цуглуулсан нотлох баримтыг болохуйц гэж үзнэ. ЭБШХ-ийн 79.1-д зааснаар нотлох баримт цуглуулах арга нь мөрдөн байцаах болон процессын ажиллагаа байна. Уг хуулиар зохицуулаагүй аргаар олж авсан мэдээллийг болохуйц гэж үзэхгүй.

Дөрөвдүгээрт, нотлох баримт цуглуулах процессын журам баримталсан бол нотлох баримтыг болохуйц хэмээн

ЭРҮҮГИЙН БАЙЦААН ШИЙТГЭХ ЭРХ ЗҮЙН ОНОЛ, ПРАКТИКИЙН АСУУДАЛ

тооцдог.

Нотлох баримт цуглуулах хамгийн их түгээмэл арга нь мөрдөн байцаах ажиллагаа бөгөөд ажиллагаа бүрийн журмыг ЭБШХ-иар тогтоосон байдаг бөгөөд түүнийг чанд баримтлах нь нотлох баримтын болохуйц байдлын үндсэн нөхцөлийн нэг мөн.

Нотлох баримт олж авах процессын бусад аргын хувьд эрх зүйн нарийн зохицуулалт байхгүй. Хуульд зааснаар эд зүйл, баримт бичиг болон бусад мэдээллийг гаргуулан авах, тайлбар авах, магадлагаа, тодорхойлолт болон бусад

баримт бичиг шаардаж авах, баримтын шалгалт хийлгэх замаар нотлох баримт олж авах боломжтой.

Тавдугаарт, нотлох баримт бүрийг процессын хувьд бүрдүүлсэн байвал зохино.

Нотлох баримтын баттай байдал гэдэг нь эрүүгийн хэрэгт нотолбол зохих нөхцөл байдалтай холбоо бүхий мэдээллийн үнэн, худал аль болохын шалгуур үзүүлэлт мөн.

Эрүүгийн процессын онолын хувьд нотлох баримт баттай, аль эсвэл баттай бус байдаг.

Баттай нотлох баримт гэдэгт агуулгын хувьд бодит ертөнцөд болж өнгөрсөн баримттай

нийцсэн мэдээлэл хамаарна.

Худал мэдээллийг яллах ажиллагааны үндэс болгож болохгүй бөгөөд хэргийн нөхцөл байдлыг тогтооход ашиглахгүй. Уг тохиолдолд худал мэдээллийг нотлох баримтад тооцно. Учир нь түүнийг хуульд заасан эх сурвалжаас, хуульд заасан аргаар эрх мэдэл бүхий албан тушаалтан зохих ёсоор бүрдүүлсэн байдаг. Харин мэдээллийн үнэн, худал болохыг тогтоох нь хэрэг бүртгэгч, мөрдөн байцаагч, прокурор, өмгөөлөгч, шүүхийн зорилт болно.

